



## Från redaktionen

Den här gången har vi gjort ett dubbelnummer, för här kommer vi in på den mest centrala frågan för kvinno- och jämställdhetsforskningen (det är inte många frågor som inte till syvende och sidst kan föras tillbaka på denna) – och samtidigt är det en fråga av största politiska betydelse i dag. Det gäller en grundpelare för både patriarkatet och kapitalismen. Rätt gissat: temat är *arbetsdelningen mellan könen*. Och särskilt har vi inriktat oss på hur den teknologiska utvecklingen förr och nu påverkar denna arbetsdelning, och vice versa. Teknologisk utveckling hänger ju nära ihop med samhällets ekonomiska, politiska och sociala förhållanden. Dess användning beror på maktstrukturen i samhället.

### Arbetsdelningen mellan män och kvinnor

Vad menas då med arbetsdelningen mellan

könen? Med arbetsdelning överhuvudtaget menar man att ett arbete delas upp i olika bitar som utförs av olika personer, dvs ett slags specialisering. Det behöver inte vara så att det från början är finare att utföra vissa arbetsbitar än andra. Men med tiden har arbetsdelningen utvecklats allt längre och blivit allt mer hierarkisk. Den har gått ut på att skilja mellan vad man kan kalla handens och andens arbete, dvs å ena sidan de manuella (alltmer rutinartade och förenklade) arbetsuppgifterna, och å andra sidan de intellektuella eller själsliga (kreativa, styrande och initiativtagande) uppgifterna. På senare tid har man även börjat skilja hjärtats arbete från handens, dvs omsorgsmomenten i t ex vårdarbetet lyfts ut. Tröst och stöd, reproduktion av psykiska krafter rationaliseras bort och kvar blir de rent mekaniska arbetsmomenten med patientens fysiska underhåll.

Utvecklingen av arbetsdelningen fick sitt egentliga genombrott efter det kapita-



listiska produktionssättets utbredning, då det alltmer låg i fabriksägares m fl intresse att själva kontrollera arbetsprocessen, bestämma över produktionstakten, produktens utformning och arbetarnas effektivitet – utan att vara beroende av arbetarnas yrkeskunskaper och erfarenhet. Man tog vetenskapen till hjälp för att mäta och värdera arbetets minsta beståndsdelar och rationalisera arbetarens rörelser, så de blev så effektiva och snabba som möjligt. I dag har arbetsdelningen gått så långt att det inte är många människor som har en ordentlig överblick över sitt arbete eller det större sammanhang där det ingår.

Redan tidigt fanns också en arbetsdelning mellan könen, som innebar att kvinnor gjorde vissa arbetsuppgifter och män andra. (En del forskare menar t o m att det var arbetsdelningen mellan könen som gav upphov till heterosexualiteten, och inte tvärtom.)

De olika arbetena var från början likvärdiga och ingetdera kunde undvaras. Antropologerna har länge diskuterat uppkomsten av arbetsdelningen mellan könen, och hittills verkar de åtminstone vara eniga om att den inte var så hierarkisk från början. Men den arbetsdelning vi känner i dag är inte bara ytterst utpräglad – den är också hierarkisk, med männen i toppen och kvinnorna på botten. Vi har i praktiken två skilda arbetsmarknader – en för kvinnor (cirka 30 yrken) och en för män (cirka 300 yrken). Samma sak gäller hemarbetet – det finns en mer eller mindre strikt uppdelning mellan kvinnfolks- och manfolksgöra.

Just denna uppdelning i manliga resp kvinnliga arbetsuppgifter är den materiella faktor, som bär det främsta ansvaret för att kvinnornas underordnade och maktlösa ställning permanentas och förs vidare (reproduceras) från generation till generation.

Men det har funnits och finns avsevärda variationer i denna arbetsdelning, både i tiden och rummet. Gränsen mellan vad som är mansjobb och kvinnojobb har ändrats många gånger, och den kan vara helt

olika i olika länder samtidigt. Ofta har tekniska förändringar legat bakom och använts för att motivera vad som egentligen är en *maktkamp*: vem skall ha de bästa jobben, utbildningen, lönen, maktpositionen och ansvaret?

Heidi Hartmann diskuterar just denna historiska föränderlighet i arbetsdelningen mellan könen. Hennes artikel är välkänd i den engelsktalande världen, där den publicerats i flera olika sammanhang. Hon menar att de manliga arbetarnas roll är underskattad när det gäller att bevara arbetsdelningen. Hennes tes är att männen kunnat vinna sina nuvarande privilegier i arbetsdelningen just genom att den tidigare formen av patriarkat gav dem särskilda kunskaper om hierarkisk organisering och kontroll. Dessa kunskaper använde de sedan (främst genom facket) för att bevara sina förmåner och utsträcka den gamla arbetsdelningen även till lönearbetet, när detta bredde ut sig.

Hartmann bygger under sin tes med många exempel från kapitalismens genombrott och den industriella revolutionen i England och USA. Hennes artikel bildar bakgrund till numrets övriga diskussion om dagens situation.

Även i våra dagar sker ju en teknologisk omvälvning som har vittgående konsekvenser för arbetets organisering och innehåll. *Datorisering* och *automatisering* ('den nya tekniken') tar bort många arbetsuppgifter, skapar nya och förändrar många arbeten mer eller mindre.

Om det hade rått jämställdhet i samhället – om alla yrken och arbetsområden (i och utanför hemmet) varit lika fördelade på män och kvinnor, så hade båda könen påverkats lika av den här utvecklingen. Det hade inte varit en kvinnofråga. Men som det nu är leder den strikta arbetsdelningen till att det är oproportionerligt många kvinnor som påverkas. För det är just de monotona jobb som kvinnor har och de sektorer som kvinnorna dominerar, som lämpar sig bäst för datorisering.

Sålunda har den nya tekniken hittills haft störst genomslagskraft inom det



kvinnodominerade kontorsarbetet. Här — menade man — fanns ännu stora rationaliseringsvinster att göra. Om detta skriver Janine Morgall i sin artikel om positiva och negativa, avsedda och oavsedda effekter av den nya kontorsteknologin. Särskilt tar hon upp vilka möjligheter som finns för att de kontorsarbetande kvinnorna skall kunna använda tekniken för att förbättra sin arbetsituation och sin ställning på arbetsmarknaden överhuvudtaget.

### Forskningsläget

Det är först på allra sista tiden som forskare och politiker uppmärksammat hur snett teknikens effekter slår på den tude-lade arbetsmarknaden.

Vid det första seminariet om kvinnor och datorisering (som hölls i Lund våren 1979) var det främst de arbetande kvinnorna själva som kunde berätta om hur deras arbete förändrades: någon forskning om denna aspekt fanns ännu inte och de datautredningar som tillsatts, tog heller inte upp den. Inom facket diskuterades teknisk utveckling för sig och kvinnoproblem för sig. Datorisering ansågs ännu inte vara ett kvinnoproblem.

I dag ligger en rad forskningsprojekt i startgroparna som just tar upp olika sidor av datoriseringens effekter för kvinnors arbete och hur kvinnorna kan påverka detta. Inom den fackliga rörelsen finns nu också en insikt om problemet och försök att organisera en strategi. Maja Lisa Perby tar upp några aktuella forskningsområden i sin diskussion utifrån två seminarier som hölls i höstas, i Oslo resp Stockholm.

Ännu finns mycket lite skrivet om kvinnoarbete och teknologisk utveckling. Vi har sökt länge för att finna det vi presenterar i detta nummer. Vi har säkert inte fått en total överblick över vad som pågår. Därför vill vi gärna ha in ytterligare information om pågående eller planerad forskning i Norden på detta viktiga område. Det ger oss möjlighet att återkomma med en ordentlig översikt och förmedla kon-

takt mellan intresserade.

### Kvinnors omsorg om sociala relationer

I en av de utredningar som redan gjorts har Ann Boman konstaterat att det verkar finnas särskilda kvinnoargument bakom en del fackliga krav — argument som inte redovisas:

Arbetsdelningen resulterar i att kvinnor och män tilldelas olika roller, odlar olika egenskaper och får olika karaktärsmasker. Kvinnor odlar särskilt omsorg om och ansvar för andra. Är det detta som ligger bakom det faktum att kvinnliga försäkringsanställda (till skillnad från sina manliga fackliga representanter) motiverar sina krav gentemot datoriseringen med omsorg om och solidaritet med arbetskamraterna och kunderna? frågar Ann Boman.

Ja, menar Ulrike Prokop, den tyska sociolog som systematiserat denna tankegång och sökt stöd för ett vidare produktionsbegrepp i Marx' ungdomsskrifter. Enligt henne kan man tala om speciella kvinnliga produktivkrafter och produktionsförhållanden, som utvecklas i hemarbetet, i arbetet med människor, i kvinnors produktion och reproduktion av sociala relationer mellan människor. Dessa produktivkrafter är i vårt samhälle hämmade och outvecklade och råkar ofta i konflikt med värderingar och krav från andra sektorer. Inte minst möts dessa konflikter inom kvinnorna själva.

I Tyskland har denna diskussion fortsatt. Hur skall dessa kvinnliga produktivkrafter, denna enkönade emotionella och sociala, förmåga göras allmänmänsklig? Och hur skall den utvecklas och användas i arbetet på ett bättre samhälle? Filosofen Marcuse har i o m myntat termen 'feminin socialism' för det samhälle vi bör eftersträva.

Prokops tankegång tangeras också av Øystein Gullvåg Holter. Han påpekar att begreppsparet reproduktion—produktion *inte* direkt motsvarar begreppen privat—offentlig. Han kritiserar tendensen, som



finns även bland marxister, att se reproduktion och patriarkat som ideologiska företeelser. Både produktion och reproduktion tillhör den politiska ekonomins område, påpekar Holter, och båda innehåller såväl bruksvärde- som bytesvärderelationer.

Han vill definiera den offentliga sfären som den del av samhället som domineras av marknad och bytesvärderelationer, medan den privata sfären är den del som domineras av varornas användning och bruksvärderelationer. Denna uppdelning utgör grund för de varuproducerande samhällena och den skär tvärsigenom reproduktion och produktion.

### Psykosexualiteten

Arbetet med att avskaffa arbetsdelningen mellan könen kompliceras av att man även måste angripa psykosexuella beteenderegler, som är djupt integrerade i vår identitet och personlighetsstruktur, liksom olika könsopolariserande ideologier om arbetet.

I den sista artikeln i detta välfyllda nummer introducerar Mette Bryld och Nina Lykke en debatt som förts länge på kontinenten och i Danmark, och som vi nu hoppas tar fart i övriga Norden också.

Det gäller vår psykosexuella utveckling. Bryld och Lykke presenterar och kritiserar två franska psykoanalytiker – Chasseguet-Smirgel och Torok – som försökt anpassa Freuds teorier till mor-dotterrelationen. Bryld och Lykke efterlyser en diskussion om faderns betydelse. Vad har det t ex betytt för vår generation vuxna kvinnor, som bl a finns i kvinnorörelsen, att våra fäder ofta förhållit sig passiva i relationen till oss? Till detta planerar vi att återkomma i ett senare nummer.

### Kvinnovetenskaplig tidskrift fyller 1 år!

Nu har vi rott i hamn den första årgången av KVT och det har varit ett väldigt job-

bigt men roligt år. Vi har fått en viss överblick över den otroliga rikedom på idéer och material, som finns inom kvinnoforskningen och debatten inom kvinnorörelsen. Det bådär mycket gott för framtiden, som vi ser an med tillförsikt.

Nr 1 som handlade om vad kvinnoforskning är för något och hur man skall utveckla en total teori för kvinnornas ställning – det har haft en strykande åtgång. Det visar vilket behov det finns av teoretisk debatt på det här området. Nästan inget av den utländska debatten som förts under de sista tio åren, har ju heller översatts ännu. KVT måste fortsätta att introducera och stimulera till debatt mellan olika linjer i den diskussionen.

De övriga numren om kvinnliga forskares villkor, om vårdarbetet och om medicinsk kvinnoforskning har – efter vad vi fått veta – kunnat spela en roll när det gäller att formulera upplevelser som många har och bidra till diskussionen bland t ex vårdarbetare om deras arbets-situation.

I fortsättningen hoppas vi också på en livligare dialog med läsarna. Kanske kan vi ordna debattkvällar om olika nummer på olika orter.

### Manligt p-medel upprör läsare

En del läsare har hört av sig och varit mycket uppröda över cynismen i vår skämtartikel i nr 4 om ett nytt manligt preventivmedel. Vi är glada över den sympatiska reaktionen och vill försäkra er alla att sådana här experiment oss veterligt inte görs på män. Det är bara kvinnor som utsatts för dem. Men när man applicerar dem på män, framgår ju mycket riktigt cynismen bättre.

PS. Om ni tittar noga på bilden, ser ni lite ovetenskapligt flygande grisar, vattenfall m m som också oss veterligt sällan förekommer inuti det manliga könsorganet.

AG